

Sygn. akt I ACa 679/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lutego 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący - Sędzia	SA Bożena Oworuszko
Sędzia:	SA Jerzy Nawrocki
Sędzia:	SA Danuta Mietlicka (spr.)
Protokolant	sekr.sądowy Agnieszka Pawlikowska

po rozpoznaniu w dniu 28 stycznia 2014 r. w Lublinie na rozprawie

sprawy z powództwa P. S.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Dyrektora Zakładu Karnego

w S.

o zadośćuczynienie

na skutek apelacji obu stron od wyroku Sądu Okręgowego w Siedlcach

z dnia 29 maja 2013 r., sygn. akt I C 95/08

obie apelacje oddała.

Sygn. akt I ACa 679/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem wydanym w dniu 29 maja 2013r. Sąd Okręgowy w Siedlcach:

1/zasądził od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Dyrektora Zakładu Karnego w S. nas rzecz powoda P. S. kwotę 2000 zł tytułem zadośćuczynienia,

2/w pozostałej części powództwo oddalił,

3/odstąpił od obciążania powoda kosztami procesu.

Sąd oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach i wnioskach:

Powód po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa domagał się zasądzenia od pozwanego na swoją rzecz kwoty 250 000 zł zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych z tytułu nienależytych warunków sanitarnych, braku ciepłej wody, braku odrębnych kąpoków sanitarnych, braku możliwości leczenia w należyty sposób, braku poszanowania sfery intymnej oraz zawilgocenia i zagrzybienia pomieszczeń. Jako podstawę żądań wskazał art.23 i 24 k.c. oraz 448 k.c., 417 k.c., art.30 Konstytucji RP i art.10 ust.1 Konwencji o ochronie prawa człowieka i podstawowych wolności z 4 12 1950r. Sąd ustalił, że powód przebywał w Zakładzie Karnym w S. w latach 2005-2010 w różnych okresach. W tym czasie przebywał w różnych celach położonych w pawilonie A i B. W celach w pawilonie B korzystanie z ciepłej wody było ograniczone do 30 minut dziennie, ale powód miał możliwość korzystania z łaźni, podłoga w celach była w złym stanie, ściany były brudne i zagrzybione, okna nieuszczelnne. W pawilonie A cele były w lepszym stanie technicznym. W Zakładzie odbywały się cykliczne kontrole (...) w S., w 2009r. stwierdzono m.in. zagrzybienie pomieszczeń, zniszczenie podłóg i ścian w pawilonie B. Kontrolę przeprowadzali też pracownicy Powiatowej Inspekcji Nadzoru Budowlanego, którzy też stwierdzili zagrzybienie i brak odpowiedniej wentylacji w łaźni. W celach panowało przepełnienie. Powód był leczony z powodu dolegliwości bólowych kręgosłupa, otrzymywał leki przeciwbólowe, przebywał też na Oddziale (...), w którym odbywał leczenie rehabilitacyjne i farmakologiczne. Sąd omówił regulacje z art. 23 i 24 k.c., i podniósł, że celem postępowania było ustalenie, czy działalność pozwanego Zakładu była bezprawna i czy następstwem tego była szkoda powoda. Sąd odniósł się też do przepisów prawa budowlanego które określają wymogi konieczne dla obiektu budowlanego . Ustalił, że działalność pozwanego nie była zgodna z tymi unormowaniami, gdyż stan techniczny i sanitarny w celach pawilonu A i B był zawiniony przez pozwanego. Ta sytuacja została ujawniona w czasie stosownych kontroli. Z decyzji Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w S. , Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w W. i wyroku WSA w Warszawie z dnia 16 10 2009r. wynikał obowiązek dyrekcji pozwanego zapewnienia odpowiedniego stanu sanitarno-higienicznego w pawilonie B w S. poprzez usunięcie zagrzybienia i remont pomieszczeń. Takie nieprawidłowości występowały też w pawilonie A. Sąd uznał więc, że w wyniku zaniedbań dotyczących stanu sanitarnego w celach i innych pomieszczeniach Zakładu, w szczególności zagrzybienia, doszło do stworzenia zagrożenia dla zdrowia powoda. Istnieją więc podstawy do ustalenia odpowiedzialności pozwanego za tę szkodę niemajątkową powoda. Za fakt udowodniony uznał też Sąd panujące w celach przeludnienie. Zdaniem Sądu jednak przekroczenie norm dotyczących powierzchni przypadającej w celi na jedną osobę nie może każdorazowo decydować o uznaniu tych warunków za naruszających godność. Okoliczność przepełnienia cel była dostrzegana przez pozwanego, który podejmował właściwe, obowiązujące prawem czynności. Dyrektor Zakładu wydał zarządzenie wewnętrzne i poinformował o tym Sąd Penitencjarny. Równocześnie czynił starania o przysposobienie na potrzeby osadzania więźniów jak największej liczby pomieszczeń Osadzenie więc powoda w takich celach Sąd uznał za zgodne z prawem i nie naruszające jego godności. Nie podzielił też twierdzeń powoda odnośnie do izolacji kąpoków sanitarnych od reszty celi, gdyż nie ma podstaw do przypisania pozwanemu działania niezgodnego z prawem. Nie potwierdziły się twierdzenia powoda o stosowaniu wobec niego przemocy ze strony współosadzonych i funkcjonariuszy pozwanego. Zarzut powoda dotyczący ograniczenia dostępu do leczenia również został przez Sąd uznany za niezasadny, a to stanowisko Sąd oparł na dowodach z dokumentacji medycznej i opinii biegłego lekarza z zakresu ortopedii i traumatologii. W świetle obowiązującego w dacie odbywania przez powoda kary pozbawienia wolności Kodeksu Karnego Wykonawczego i Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 10 2003r. w sprawie szczegółowych zasad, zakresu i trybu udzielania świadczeń zdrowotnych działalność pozwanego nie miała charakteru niezgodnego z prawem. Zarzuty powoda co do ograniczenia mu dostępu do usług medycznych nie znalazły potwierdzenia, a przeciwnie zebrany materiał dowodowy wskazuje , że powód posiadał taki dostęp. Mając na uwadze te ustalenia Sąd Okręgowy uznał, że dochodzona przez powoda kwota zadośćuczynienia jest zdecydowanie wygórowana, tym bardziej, że nie ujawniły się żadne okoliczności wskazujące na niekorzystne następstwa dla zdrowia powoda będące skutkiem odbywania kary pozbawienia wolności w pozwanym Zakładzie. Uznając jednak, że powód wiele miesięcy przebywał w wyżej opisanych celach w warunkach zagrażających zdrowiu, Sąd uwzględnił powództwo na podstawie art.448 k.c. w zw. z art.23 i 24 k.c. do kwoty 2000 zł , uznając, że ta suma zrekompensuje krzywdę powoda i jest adekwatna do jej rozmiarów. Orzeczenie o kosztach Sąd oparł na zasadzie art.102 k.p.c. Apelacje od tego wyroku wniosły obie strony.

Powód zaskarżył wyrok w punkcie I i II i zarzucając:

-sprzeczność ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału przez ustalenie, że pozwany nie naruszył dóbr osobistych powoda, i że uchybienia w działalności pozwanego nie skutkowały powstaniem szkody w rozmiarze przez powoda wskazanym,

-naruszenie prawa materialnego art.445 §1 k.c. w zw. z art.444 §1 k.c. i art.448 k.c. w zw. z art.23 k.c. przez przyjęcie jako odpowiedniej sumy zadośćuczynienia kwoty 2000 zł , w sytuacji gdy jest ona nieadekwatna w stosunku do rozmiaru dolegliwości doznanych przez powoda, art. 30 Konstytucji RP w zw. z art.10 ust.1 Międzynarodowego Paktu Praw Publicznych z dnia 19 12 1966r. w zw. z art.3 Konwencji o ochronie prawa człowieka i podstawowych wolności z 4 12 1950r. przez zasądzenie kwoty rażąco niskiej,

-naruszenie przepisów prawa procesowego art.233 k.p.c. w zw. z art.328 §2 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów i zinterpretowanie dowodów wyłącznie na korzyść strony pozwanej, wnosił o zmianę wyroku i uwzględnienie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji. Pozwany zaskarżył wyrok w punkcie I i III i zarzucając: -naruszenie prawa materialnego art.448 k.c. w zw. z art.23 i 24 k.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie przez przyjęcie, że dobra osobiste powoda zostały naruszone w takim stopniu, że uzasadniają zasądzenie kwoty 2000 zł zadośćuczynienia,

-naruszenie przepisów postępowania, a w szczególności art.102 k.p.c. przez

błędne przyjęcie, że sytuacja finansowa powoda stanowi przypadek uzasadniający odstąpienie Sądu od obciążenia powoda kosztami procesu, wnosił o zmianę wyroku poprzez oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Obie apelacje nie zasługują na uwzględnienie. Ponieważ obie te apelacje zarzucają naruszenie prawa materialnego art.448 k.c. oraz art.23 i 24 k.c. do tych zarzutów Sąd Apelacyjny odniesie się łącznie. W myśl art.24 k.c. ochrona przysługuje jedynie przed bezprawnym naruszeniem lub zagrożeniem naruszenia dobra osobistego. W przypadku stwierdzenia takiego naruszenia pokrzywdzonemu przysługuje prawo żądania zadośćuczynienia w oparciu art.448 k.c. Bezspornymi przesłankami odpowiedzialności na tej podstawie są naruszenie dobra osobistego, powodujące szkodę niemajątkową i związek przyczynowy między tym naruszeniem a szkodą niemajątkową, która spowodowana jest naruszeniem. Sąd Okręgowy trafnie ustalił, że działalność pozwanego Zakładu Karnego nie była zgodna z przepisami ustawy z dnia 5 12 2008r. o zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych u ludzi oraz z ustawą z dnia 7 07 1994r.-prawo budowlane. Stan sanitarno-higieniczny w celach pawilonów A i B był bardzo zły, a te złe warunki były zawinione przez pozwanego, co zostało stwierdzone w protokołach kontroli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w S. i Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w W.. Dyrekcja Zakładu została zobowiązana wydanymi przez te organy decyzjami do zapewniania odpowiedniego stanu sanitarno-higienicznego poprzez usunięcie zagrzybienia pomieszczeń i ich remont. W związku z powyższym zasadne jest stanowisko Sądu Okręgowego, że przebywanie w takich warunkach naruszało godność powoda, a według utrwalonego już orzecznictwa odbywanie kary pozbawienia wolności powinno się odbywać w warunkach godnych. W wyroku z dnia 2012-07-05 V CSK 603/11 LEX nr 1228452 Sąd Najwyższy wskazał, że otwarta lista chronionych prawnie dóbr osobistych została uzupełniona o uprawnienie do godnych warunków odbywania kary w zakładach karnych. Podobne stanowisko wyraził też Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 10 2011r. III CZP 25/11 przywołanym zresztą przez Sąd I instancji, zgodnie z którym prawo człowieka do poszanowania godności obejmuje też sferę związaną z pozbawieniem wolności. Poglądy te w całości podziela Sąd Apelacyjny. Ponieważ bezsporne było, że powód był osadzony w celach niespełniających wymogów sanitarnych od 2005r. do 2009r., zasadnie Sąd I instancji uznał, że w ten sposób naruszone zostało jego dobro osobiste w postaci godności. Nie można podzielić stanowiska pozwanego, zgodnie z którym pozwanemu nie można przypisać działania zawinionego, a warunki

odbywania kary pozbawienia wolności były wynikiem niedofinansowania więziennictwa. Do przyjęcia bowiem zasadności roszczenia o ochronę dóbr osobistych nie jest konieczne wykazanie winy sprawcy, bowiem podstawą tej odpowiedzialności jest tylko bezprawne, a nie również zawinione działanie sprawcy naruszenia dobra osobistego. W związku z powyższym niezasadna jest apelacja pozwanego w której skarżący domaga się zmiany wyroku w punkcie 1 i oddalenia powództwa. Inną natomiast kwestią jest sprawa wysokości zadośćuczynienia w oparciu o art. 448 k.c. Przesłanką przyznania zadośćuczynienia jest-zgodnie z art. 448 k.c. - doznanie przez osadzonego krzywdy; jej ustalenie i ocena rozmiaru należy do sądu orzekającego, uwzględniającego wszystkie okoliczności konkretnej sprawy (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 01 2013r. I CSK 289/12 LEX nr 1288605). W okolicznościach sprawy niniejszej Sąd Okręgowy zasadnie uznał, że należne powodowi zadośćuczynienie winno być ustalone w kwocie zasądzonej. Jest to kwota , która również zdaniem Sądu Apelacyjnego w odpowiednim stopniu zrekompensuje krzywdę powoda polegającą na odbywaniu kary pozbawienia wolności w celach o złych warunkach sanitarno-higienicznych. Sąd Apelacyjny podziela też pogląd, iż nie zasługują na uwzględnienia żądania powoda dotyczące zasądzenia zadośćuczynienia z powodu przebywania w celach przeludnionych, oraz nieposiadających odpowiednich kąceków sanitarnych. Należy bowiem mieć na uwadze, że nie w każdym wypadku stwierdzenie naruszenia dóbr osobistych wymaga zasądzenia zadośćuczynienia, jednak ocena zasadności powództwa w tym przedmiocie możliwa jest dopiero po rozważeniu wszystkich okoliczności dotyczących warunków odbywania przez pokrzywdzonego tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 06 2012r. CSK 489/11). Uwzględnienie bowiem roszczeń z art. 448 k.c. ma charakter fakultatywny, a więc nie muszą być one zasądzone mimo spełnienia przesłanek ustawowych. Dlatego sąd nie ma obowiązku zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie komentowanego przepisu w każdym przypadku naruszenia dóbr osobistych- przy stosowaniu tego przepisu bierze się bowiem pod uwagę całokształt okoliczności faktycznych, w tym winę sprawcy naruszenia dóbr osobistych i jej stopień oraz rodzaj naruszonego dobra (wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2006 r., II PK 245/2005, OSNP 2007, nr 7-8, poz. 101). Przy czym dokonanie oceny, czy w konkretnej sytuacji naruszenie dóbr osobistych rzeczywiście nastąpiło- nie może być dokonywane wedle miary indywidualnej wrażliwości (ocena subiektywna) zainteresowanego, ta bowiem może być niekiedy bardzo duża ze względu na cechy osobowościowe, związane ze szczególną drażliwością i przewrażliwieniem (por. wyrok SA w Gdańsku z dnia 31 grudnia 2009 r., III APa 24/2009, OSP 2011, z. 3, poz. 35). Te uwagi należy odnieść do zarzutów apelacji powoda- że sam fakt przebywania powoda w celach przeludnionych uzasadniał przyznanie z tego tytułu zadośćuczynienia. Sąd Apelacyjny podziela stanowisko wyrażone w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku a dotyczące tej okoliczności. Sąd Okręgowy trafnie ustalił, że pozwany Zakład Karny dostrzegając przepełnienie cel podejmował wymagane prawem czynności, w tym zawiadamiał o tym Sędziego Penitencjarnego (k 162). Podnieść też należy, że w pozwanym zakładzie były przeprowadzane systematyczne wizytacje przez Sędziego Penitencjarnego z Sądu Okręgowego w Siedlcach (vide wizytacja z grudnia 2005r. i stycznia 2006r. protokół k 504-511, z marca 2008r. protokół k 512-523, z marca i kwietnia 2009r. protokół k 928-971, z marca i kwietnia 2010r. protokół k 972-1018). Z protokołów tych wynika, że w celach panowało przeludnienie, ale Dyrekcja czyniła starania aby go wyeliminować. Między innymi na cele mieszkalne przeznaczono w 2005r. wszystkie pomieszczenia, które się do tego nadawały. Zlikwidowano dla tych celów nie tylko świetlice, ale także część izby chorych. Sędzia Penitencjarny wskazał również, że zachodzi pilna potrzeba wprowadzenia odpowiednich regulacji ustawowych , które pomogą rozwiązać problem przeludnienia cel, jak też podniósł, że problem ten może się powiększać w sytuacji stawienia się do osób wezwanych do odbycia kary (k 932). Z protokołu zaś wizytacji przeprowadzonej w marcu i kwietniu 2010r. wynika, że w praktyce od grudnia 2009r. zostało zlikwidowane przeludnienie, i obecnie jeżeli się pojawia, to jedynie przejściowo, i jest niezwłocznie likwidowane (k 973). Sąd Apelacyjny zna stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 14 listopada 2013r. IV CSK 121/13, zgodnie z którym należy ustalić, i powinna to wykazać strona pozwana, że ograniczenie powierzchni celi przyjęte w wydanym przez dyrektora zakładu zarządzeniu, nastąpiło z konkretnej przyczyny o charakterze nadzwyczajnym, wyłączającym bezprawność naruszenia dóbr osobistych. W ocenie Sądu Apelacyjnego w realiach sprawy niniejszej taka właśnie sytuacja miała miejsce, gdyż pozwany czynił wszystko, aby przeludnienie cel zlikwidować, i te działania doprowadziły w konsekwencji do wyeliminowania przeludnienia. Wskazać w tym miejscu należy też stanowisko judykatury, odnośnie do tej kwestii. W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 18 października 2011 r. III CZP 25/11 (jeszcze niepubl.) oraz między innymi w wyroku z dnia 27 października 2011 r. V CSK 489/10 (niepubl.) Sąd Najwyższy stwierdzając, że umieszczenie osoby pozbawionej wolności w

celi o powierzchni przypadającej na osadzonego mniejszej niż 3 m. kw. może stanowić wystarczającą przesłankę naruszenia dóbr osobistych, wskazał jednocześnie, że sam taki fakt nie przesądza o zasadności roszczenia o zadośćuczynienie na podstawie art. 448 k.c., którego przyznanie zależy od wielu różnych okoliczności, które mogą zwiększać poczucie krzywdy lub je osłabiać a nawet sprawiać, że w ogóle nie powstało.” W cytowanym już wyroku z dnia 11 01 2013r. I CSK 289/12 LEX nr 1288605 Sąd Najwyższy stwierdził, iż „przyjęcie, że przeludnienie w celi zawsze prowadzi do naruszenia godności byłoby równoznaczne z odrzuceniem możliwości uwzględnienia jakichkolwiek innych, występujących w konkretnej sprawie, okoliczności i z nieuzasadnionym pozbawieniem sądu swobody jurysdykcyjnej”. Nie każde bowiem naruszenie dóbr osobistych rodzi prawo do żądania zadośćuczynienia na podstawie art.448 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 12 2011r. VCSK 113/11 LEX nr 1101690). Te same argumenty odnieść należy do podnoszonej przez pozwanego okoliczności związanej z brakiem odrębnych kątek sanitarnych. Sam fakt, że kątki sanitarne w celach są nieodpowiednie nie rodzi po stronie pozwanego obowiązku zapłaty zadośćuczynienia. Wprawdzie, co wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego, otwarta lista chronionych prawnie dóbr osobistych została uzupełniona o uprawnienie do godnych warunków odbywania kary w zakładach karnych, a wskazane godne warunki obejmują również zapewnienie prywatności i intymności, m.in. związanych z potrzebami fizjologicznymi, niemniej nie przewidują one zapewnienia samodzielności pomieszczeń przeznaczonych na toalety ani ich oddzielenia murem od pozostałej części celi (tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 5 07 2012r. IV CSK 603/11 LEX nr 1228452). Sąd I instancji uznał, że nie sposób przypisać pozwanemu działania niezgodnego z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 08 2003r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. z 2003r. Nr 152 poz.1493), a tym samym nie podzielił stanowiska, iż niewyodrębnienie od reszty celi trwałymi ścianami kątek sanitarnych spowodowało naruszenie dobra osobistego powoda. Z tym stanowiskiem w całości zgadza się Sąd Apelacyjny. Przebywanie bowiem w niekomfortowych warunkach samo przez się nie przesądza o zasadności żądania zadośćuczynienia. Niezasadne są więc zarzuty apelacji powoda dotyczące naruszenia prawa materialnego, z przyczyn wyjaśnionych wyżej. Całkowicie nietrafny jest zarzut naruszenia art.444§1 k.c., bowiem przepis ten nie miał w sprawie zastosowania. Niezasadny jest też zarzut podniesiony w apelacji powoda, a dotyczący naruszenia prawa procesowego-art.233 k.p.c. w zw. z art.328 §2 k.p.c. Zarzut sprzeczności ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego nie może być uznany za trafny. Przy podniesieniu tego zarzutu należy wskazać jakie dowody Sąd ocenił wadliwie, na czym wadliwość ta polegała, oraz jakie dowody zostały ocenione sprzecznie z innymi. Tego apelacja powoda nie zawiera, bowiem zarzut ten jest ograniczony jedynie do podniesienia „naruszenia art.233 k.p.c.”. W ocenie Sądu Apelacyjnego zebrany materiał dowodowy został oceniony prawidłowo, zgodnie z zasadami logicznego rozumowania. Zupełnie bezzasadny jest zarzut naruszenia art.328 §2 k.p.c., gdyż nawet sporządzenie uzasadnienia niezgodnie z wymogami statuowanymi w/w przepisem-co w sprawie nie ma miejsca -nie mogłoby stanowić zasadnego zarzutu apelacyjnego, gdyż uzasadnienie jest sprawą wtórną i w żadnym razie nie ma wpływu na treść rozstrzygnięcia. Poza wszystkim Sąd Apelacyjny podnosi, że powód wadliwie wskazał granice zaskarżenia, podnosząc, że zaskarża wyrok w punkcie 1 i 2, czyli też w punkcie uwzględniającym żądanie powoda (punkt 1 wyroku), co jest oczywiście błędne. Apelacja co do punktu 1 oznacza, że brak jest przedmiotu zaskarżenia, powód prawidłowo mógł tylko zaskarżyć wyrok w części oddalającej powództwo.

Apelacja pozwanego odnośnie do rozstrzygnięcia o kosztach procesu nie jest zasadna. Przepis art.102 k.p.c. ustanawia zasadę słuszności, będącą odstępstwem od zasady odpowiedzialności za wynik procesu; jest rozwiązaniem szczególnym, niepodlegającym wykładni rozszerzającej, wykluczającym stosowanie wszelkich uogólnień, wymagającym do swego zastosowania wystąpienia wyjątkowych okoliczności. Nie konkretyzuje on pojęcia wypadków szczególnie uzasadnionych, pozostawia ich kwalifikację, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności danej sprawy, sądowi (por. m.in. postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1973 r., II CZ 210/73, LEX nr 7366). Do okoliczności branych pod uwagę przez sąd przy ocenie przesłanek zastosowania dyspozycji omawianego przepisu według doktryny zaliczyć można nie tylko te związane z samym przebiegiem postępowania, lecz także dotyczące stanu majątkowego i sytuacji życiowej strony. Za trafny należy natomiast uznać pogląd, zgodnie z którym sama sytuacja ekonomiczna strony przegrywającej, nawet tak niekorzystna, że strona bez uszczerbku dla utrzymania własnego i członków rodziny nie byłaby w stanie ponieść kosztów, nie stanowi podstawy zwolnienia - na podstawie art. 102 - z obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi, chyba że na rzecz tej strony przemawiają dalsze

szczególne okoliczności, które same mogłyby być niewystarczające, lecz łącznie z trudną sytuacją ekonomiczną wyczerpują znamiona wypadku szczególnie uzasadnionego. (por. postanowienie SN z dnia 8 grudnia 2011 r., IV CZ 111/11, LEX nr 1119554.-tak Komentarz aktualizowany do art.102 Kodeksu postępowania cywilnego LEX-el 2013). W realiach sprawy niniejszej Sąd Okręgowy miał więc podstawy do zastosowania art.102 k.p.c. Z tych też względów i w oparciu o art. 385 k.p.c. **Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji.**